

УДК 347.66 (438)

Цибульська Ольга Юріївна,

кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри цивільного права
Національного університету «Одеська юридична академія»

«ZAPIS» ЯК РОЗПОРЯДЖЕННЯ НА ВИПАДОК СМЕРТІ ЗА ЦИВІЛЬНИМ ЗАКОНОДАВСТВОМ ПОЛЬЩІ

Постановка проблеми. Сьогодні тривають процеси істотних змін в нашому суспільстві, що безпосередньо пов'язано з курсом, обраним чинною владою України, спрямованим на орієнтири європейських стандартів. Обраний напрямок, в свою чергу, впливає не тільки на зовнішню, але й на внутрішню політику в державі, що безапеляційно відображається в усіх ланках устрою нашого існування. Разом із тим, зрозуміти, що таке «європейський стандарт» неможливо до тих пір, поки не з'ясуєш його сутність. Останнє здатне бути реалізованим шляхом дослідження того чи іншого питання. Погляди науковців на одні й ті самі правові явища, як відомо, є різними і не завжди відображають істину. Тому спиратись на чужу думку, не висловивши власну, буде означати, що дослідження автора не відбулося і власної відповіді на питання не має. Таким чином, єдиним способом сформулювати власну позицію на окреслену проблему є дослідження першоджерел, якими, в свою чергу, є норми права. В будь-якій державі, незалежно від її участі в ЄС, існують свої правила поведінки, що є загальнообов'язковими. Проте визначити, чи дійсно існує «європейський стандарт» в тій чи іншій сфері, що відображається в нормах права держав, що входять до ЄС, і є єдиним так званним «мірилом» для однорідних правовідносин, дозволить аналіз змісту відповідних правових норм, що в усі часи залишаються тим джерелом знань, який сприймається і тлумачиться дослідником особисто з урахуванням його власного досвіду, сукупності навичок і знань, а отже є власним і не потребує фільтрації від інших наукових висновків.

Розкриваючи назву цієї роботи, неодмінно виникає доцільність зазначити, що незалежно від території, де проживає кожна особа, специфіки державного устрою та політичних орієнтирів, будь-яка фізична особа свого часу припинить своє існування, тобто, іншими словами, помре. А отже,

в будь-якій державі мають існувати свої правила регулювання таких правовідносин, що об'єднані в так зване спадкове право.

Республіка Польща сьогодні є державою, що входить до складу ЄС. Отже, її правові норми мають відповідати тим самим стандартам, що називаються європейськими. А отже, аналіз окремих норм спадкового права Польщі, що спрямовані на регулювання можливості розпорядження своїм майном на випадок смерті на користь третіх осіб, що не є спадкоємцями, і буде складати об'єкт дослідження, проведеного в межах цієї праці.

Стан дослідження теми. В наукових колах є чимало досліджень аналогічних відносин в межах національного правового поля. Такими науковцями, що в своїх працях звертались до норм спадкового права України в частині характеристики схожого розпорядження заповідача, що називається «заповідальний відказ» (ст.ст. 1237-1239 ЦК України), є, зокрема, В.В. Васильченко, Ю.О. Заїка, В. Ігнатенко, В.В. Луць, Є.О. Рябоконт, С.Я. Фурса, Є.І. Фурса, Є.О. Харитонов, Н.В. Черногор, В.Ю. Чуйкова, Шевчук Л. В. та ін. Разом з тим, наукового аналізу встановленої проблеми на підставі норм чинного цивільного законодавства Польщі проведено не було. Зазначене вище дає підстави стверджувати, що дослідження в рамках цієї роботи є актуальним та своєчасним, враховуючи той факт, що, по-перше, Польща знаходиться в безпосередньому сусідстві з Україною і, по-друге, сьогодні є стратегічним партнером нашої держави в її прагненні до євроінтеграції.

Метою цієї статті є визначення характеристики розпорядження заповідача на користь встановленої особи, що має назву «zapis» за цивільним законодавством Польщі.

Для досягнення встановленої мети були поставлені такі завдання: дослідити джерельну базу цивільного законодавства Польщі та визначити

особливості правового регулювання можливості спадкодавця в межах заповіту зробити розпорядження власним майном на випадок своєї смерті, що має назву «zapis».

Виклад основного матеріалу. Основним актом цивільного законодавства в Республіці Польща є Цивільний кодекс від 23 квітня 1964 року (далі – ЦК Польщі) [1]. Спадковому праву в цьому нормативно-правовому акті присвячено Книгу четверту під назвою «SPADKI». Можливість зробити волевиявлення в межах заповіту у вигляді розпорядження, що називається «zapis», регулюється статтями 968, 970 – 981 (глава перша «Zapiszwykły» розділ третій «Zapisi polecenie», титул третій «ROZRZĄDZENIA NA WYPADEK ŚMIERCI», Книга четверта ЦК Польщі).

Безумовно, тільки аналіз норм, що містяться в кожній із зазначених статей, дозволить в повній мірі визначити характеристику заповідального розпорядження під назвою «zapis».

Доцільним є відзначити, що жодна із зазначених норм не визначає поняття, що таке «zapis». Разом із тим, зі змісту §1 ст. 968 ЦК Польщі вбачається, в чому полягає основне призначення такого розпорядження. Так, в цій нормі закріплено, що «spadkodawca», тобто спадкодавець, може в заповіті зобов'язати spadkobiercę, тобто спадкоємця за законом або за заповітом, надати визначене майно на користь зазначеної особи. Тобто, йдеться про право особи, яка вирішила скласти заповіт, передбачити в ньому розпорядження, яким вона може зобов'язати спадкоємця як за законом, так і за заповітом вчинити певну дію щодо передачі визначеного на користь зазначеної, знову ж таки, в заповіті особи. Така можливість називається «zapiszwykły», що можна перекласти як «звичайний запис». Після такого тлумачення одразу ж виникає наступне питання щодо з'ясування, які з розпоряджень аналогічного змісту не є «звичайним записом». Відповідь на це питання можна знайти в §2 цієї ж статті. Її зміст передбачає, що заповідач може покласти звичайний запис також на «zapisobiercę», тобто відказоодержувача. Такий запис вже має назву «dalszozapis», що перекладається як «подальший запис». Отже, перші висновки, до яких можна дійти після ознайомлення зі змістом ст. 968 ЦК Польщі, полягають в наступному:

- по-перше, записом називається розпорядження в межах заповіту, за допомогою якого заповідач може покласти обов'язок вчинити певну дію, передати визначене в заповіті майно, на користь конкретно визначеної особи (вигодонабувача);

- по-друге, особами, яких заповідач може зобов'язати вчинити таку дію за допомогою запису можуть бути спадкоємці (за законом або за запові-

том), а також сам вигодонабувач на користь іншого відказоодержувача;

- по-третє, залежно від того, хто буде обтяжений таким обов'язком, запис буває двох видів («zwykły» – звичайний та «dalszy» – подальший).

В ст. 970 ЦК Польщі визначено два випадки визначення моменту, з якого вигодонабувач (відказоодержувач) може вимагати виконання запису. Так, якщо запис є звичайним, то у разі відсутності іншої волі спадкодавця, відказоодержувач може вимагати виконання запису відразу ж після оголошення заповіту. У випадку, коли запис є подальшим, відказоодержувач, обтяжений таким записом, може утриматися від його виконання аж до моменту здійснення запису спадкоємцем.

Якщо спадщина приймається кількома спадкоємцями, запис обтяжує їх у співвідношенні до розміру їх частки у спадщині, якщо спадкодавець не вирішив інакше. Це положення застосовується, відповідно, для подальшого запису і передбачається ст. 971 ЦК Польщі.

Норма, що міститься в ст. 972 має відсильний характер і передбачає, що по відношенню до записів застосовуються загальні правила щодо призначення спадкоємців, про їх здатність та (або) неможливість спадкувати.

Норми Книги четвертої «SPADKI» ЦК Польщі містять положення, згідно з якими передбачено підстави звільнення обтяженої записом особи вчинити відповідні дії щодо передачі майна. Так, якщо особа, на користь якої був зроблений запис, не хоче або не може бути відказоодержувачем, обтяжена записом особа звільняється від обов'язку його виконання, однак, у разі відсутності іншої волі заповідача, повинна виконати подальші записи (ст. 973). В ст. 974 міститься норма, яка передбачає додаткові підстави звільнення від обов'язку вчинити такі дії, але вони стосуються виключно по відношенню до відказоодержувачів. Тобто, можна стверджувати, що визначені в межах цієї статті підстави, є характерними для запису, який називається «dalszy». Такими підставами є:

- по-перше, здійснення відказоодержувачем безоплатної передачі прав на речі, отриманих внаслідок запису;

- по-друге, здійснення передачі права вимоги, що виникає внаслідок запису у відказоодержувача.

Цікавою вбачається норма, закріплена в ст. 975 ЦК Польщі, згідно з якою запис може бути зроблений під умовою або із застереженням терміну.

Предметом запису, як вже було зазначено, може бути обов'язок виконати дію щодо передачі визначеного записом майна. Таке майно можуть складати річ або речі, що є індивідуально-визначеними, та річ або речі, що визначені родовими

ознаками. Залежно від того, яка річ повинна бути передана вигодонабувачеві, ЦК Польщі передбачає різні правові наслідки перебування в такого виду відносинах. Так, в ст. 976 зазначено, що в разівідсутності іншої волі спадкодавця, передача індивідуально-визначеної речі вигодонабувачеві є неможливою, якщо зазначена річ не входить у спадщину в момент її відкриття, або якщо заповідач у момент своєї смерті був зобов'язаний відчужити цю річ. Незважаючи на існування зобов'язання між обтяженою записом особою та вигодонабувачем, польський законодавець вирішив застосувати до них норму, яка характерна для розрахунків між неволодіючим власником речі та володіючим невластником (фактичним володільцем), які застосовуються внаслідок задоволення ввідикаційних вимог. Таким чином, існує доволі незвична для нашого сприйняття ситуація, коли для захисту своїх прав вигодонабувач та обтяжена записом особа можуть застосовувати такі способи, які мають речово-правовий характер. Так, відповідно до ст. 977 ЦК Польщі, якщо предметом запису є індивідуально-визначена річ, то відказоодержувач може пред'явити одну із зазначених вимог, а саме: про винагороду за використання таких речей; про повернення доходів; про сплату вартості речей.

В свою чергу, обтяжена записом особа має право вимагати від вигодонабувача відшкодування витрат на річ, тому що, відповідно, застосовуються правила про відносини між власником і фактичним володільцем речі.

Ще одна особливість запису, предметом якого є індивідуально-визначена річ, міститься в нормі, передбаченій ст. 978 ЦК Польщі. Відповідно до її змісту, якщо предметом запису є індивідуально-визначена річ, обтяжена записом особа несе по відношенню до відказоодержувача відповідальність за недоліки речі, як дарувальник.

Свої характерні властивості мають записи, предметом яких є річ або речі, визначені родовими ознаками (статті 979–980). У випадку, коли предметом запису є речі, визначені тільки родовими ознаками, обтяжена особа повинна надати речі середньої якості, враховуючи при цьому потреби відказоодержувача. Правовими наслідками в результаті неналежного виконання зобов'язання, що виникло внаслідок запису, предметом якого є речі, визначені родовими ознаками, є наступні:

- обтяжена особа відносно відказоодержувача відповідає за фізичні і юридичні дефекти речей, оскільки, відповідно, застосовуються правила про гарантії при продажу.

- відказоодержувач може вимагати від обтяженої записом особи тільки компенсації за неналежне виконання запису або надання замість

бракованих речей речі такого ж роду, вільні від недоліків, і відшкодування збитків, що виникли внаслідок затримки передачі речей.

В окремій статті ЦК Польщі (ст. 981) законодавець визначив й строк позовної давності. Так, позовна давність відносно пред'явлення вимоги щодо виконання дії, передбаченої записом, спливає через п'ять років з дня виникнення права вимоги виконати відповідну дію.

Ознайомившись зі змістом норм ЦК Польщі, які передбачають можливість встановлювати в заповіті заповідальне розпорядження під назвою «zapis» можна зробити такі висновки:

- встановлюється в межах заповіту;
- передбачає виникнення зобов'язання щодо передачі майна зі складу спадщини на користь визначеної особи (відказоодержувача)

- буває двох видів – «zapiszwykły» та «dalszyzapis»;

- «zapiszwykły» передбачає, що обтяження розпорядженням відбулося відносно спадкоємця або за законом, або за заповітом;

- «dalszyzapis» передбачає обтяження вже самого відказоодержувача на користь наступного відказоодержувача;

- предметом запису може бути річ або речі, що є індивідуально-визначеними, а також річ або речі, що визначені родовими ознаками;

- право вимоги у відказоодержувача виникає відразу ж після оголошення заповіту (характерним є для «zapiszwykły»), або з моменту здійснення запису (характерним є для «dalszyzapis»);

- позовна давність відносно пред'явлення вимоги щодо виконання дії, передбаченої записом, спливає через п'ять років з дня виникнення права вимоги виконати відповідну дію.

Доцільним є звернути увагу, що окрім заповідального розпорядження, що має назву «zapis», за допомогою якого спадкодавець може передавати майно визначеним в заповіті особам, що не є спадкоємцями, покладаючи при цьому відповідний обов'язок виконати таку дію як на самих спадкоємців (незалежно від того, чи є вони спадкоємцями за законом чи за заповітом), так і на відказоодержувачів з їх подальшим обов'язком виконати відповідну дію на користь наступного відказоодержувача, ЦК Польщі передбачає також й інші види заповідальних розпоряджень, за допомогою яких можна надавати майнові блага третім особам, не наділяючи їх правовим статусом спадкоємця, а саме:

- «zapis windykasujny» (глава друга «Zapis windykasujny» розділ третій «Zapis i polecenie», титул третій «ROZRZĄDZENIA NA WYPADEK ŚMIERCI», Книга четверта ЦК Польщі);

– «polesenie» (глава третя «Polesenie» розділ третій «Zapis i polesenie», титул третій «Rozrządzenia na wypadek śmierci», Книги четверта ЦК Польщі).

Але детальний аналіз таких зазначених заповідальних розпоряджень є можливим в межах вже подальших наукових досліджень.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Kodeks cywilny : USTAWA z dnia 23 kwietnia 1964 r. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.lex.pl/akt-prawny/-/akt/dz-u-2016-380-u>.

Цибульська Ольга Юріївна

«ZAPIS» ЯК РОЗПОРЯДЖЕННЯ НА ВИПАДОК СМЕРТІ ЗА ЦИВІЛЬНИМ ЗАКОНОДАВСТВОМ ПОЛЬЩІ

В статті досліджуються питання, пов'язані з особливостями виникнення, здійснення та захисту прав, що виникають внаслідок встановлення в заповіті розпорядження, що має назву «zapis», за цивільним законодавством Польщі. Визначається сутність права заповідача в межах заповіту покласти на спадкоємців та (або) вигодонабувачів обов'язок виконати відповідні дії щодо передачі визначеного їм майна зі складу спадщини на користь третіх осіб (вигодонабувачів).

Ключові слова: Цивільний кодекс Польщі, спадкування, заповіт, заповідальне розпорядження, вигодонабувач, спадкоємець за заповітом, спадкоємець за законом, зобов'язання.

Цибульская Ольга Юрьевна

«ZAPIS» КАК РАСПОРЯЖЕНИЕ НА СЛУЧАЙ СМЕРТИ ПО ГРАЖДАНСКОМУ ЗАКОНОДАТЕЛЬСТВУ ПОЛЬШИ

В статье исследуются вопросы, связанные с особенностями возникновения, осуществления и защиты прав, возникающих в результате установления в завещании распоряжения, которое имеет название «zapis», по гражданскому законодательству Польши. Определяется сущность права завещателя в рамках завещания возложить на наследников и (или) выгодоприобретателей обязанность выполнить соответствующие действия относительно передачи определенного им имущества из состава наследства в пользу третьих лиц (выгодоприобретателей).

Ключевые слова: Гражданский кодекс Польши, наследование, завещание, завещательное распоряжение, выгодоприобретатель, наследник по завещанию, наследник по закону, обязательство.

Tsybul'skaya Olga Yurievna

«ZAPIS» AS A DISPOSAL IN CASE OF DEATH UNDER THE CIVIL LAW OF POLAND

The article examines issues related to features of the occurrence, implementation and protection of the rights arising from the establishment of the will of the order, which has the name «zapis», under the civil law of Poland. The essence of the right of a testator under the wills entrusted to the heirs and/or beneficiaries a duty to perform the appropriate action regarding the transfer of certain assets from the inheritance in favor of third parties (beneficiaries).

Key words: The civil code of Poland, inheritance, the will, testamentary orders, the beneficiary, testamentary heir, the heir by law, the obligation.